

Zdravotne postihnutý človek z pohľadu novej Medzinárodnej klasifikácie funkčných schopností - ICF)

(Bio-psycho-socio-enviromentálny aspekt)

Mária Orgonášová, Medzinárodná odborná konferencia v rámci veletrhu HOSPImedica 2007, Brno

Dokument WHO - Medzinárodná klasifikácia funkčnej schopnosti, dizability a zdravia (International Classification of Functioning, Disability and Health – **ICF**), prijatý v r. 2001 sa pripravoval viac ako 10 rokov s aktívnou účasťou expertov zo 65 krajín. Vďaka vedeckému výskumu, ktorý sprevádzal prípravu dokumentu sa ukázalo, že ICF môže slúžiť na získanie spoľahlivých a porovnateľných údajov o zdraví, ako aj o poruchách štruktúry a funkcií jedincov a populácií a je aplikovateľná bez ohľadu na kultúrne prostredie, vekovú skupinu a pohlavie. Unifikuje popis zdravia a jeho poruchy, definuje jednotlivé komponenty zdravia a faktory, charakteristické pre „pocit zdravia“, vrátane výchovy a práce. Slovenský preklad je k dispozícii od r. 2003.

V dokumente sú v popredí záujmu konkrétne zdravotné podmienky jedinca, vyjadrujúce stav jeho zdravia, resp. prítomnosť chorobných zmien, možnosti jeho spoločenských aktivít pri zmenách štruktúr a funkcií jednotlivých systémov a tým aj možnosti jeho uplatnenia a účasti na spoločenskom živote. Obzvlášť významné je, že okrem osobnostných faktorov sa prihliada aj k environmentálnym faktorom, ktoré charakterizujú ekosystém takéhoto jedinca.

Ekosystém človeka charakterizujú:

1. *biologicko-fyzikálno-chemické vplyvy životného prostredia*, s prihliadnutím na biologické štruktúry, chemické vlastnosti a fyzikálne parametre v prostredí
2. *sociálne vplyvy*, dané vzájomným vzťahom ľudí v ekosystéme, vzťahom k ostatným živým organizmom ekosystému a vytvorením určitého modelu vzájomného spolunažívania
3. *medicínske vplyvy*, dané systémom rizikových faktorov tohto systému, ktoré ohrozujú zdravie a život ľudského jedinca.

Všetky charakteristiky ekosystému vytvárajú určitú jednotu – biologicko-fyzikálno-chemické vplyvy ekosystému pôsobia na sociálne vzťahy a vplývajú aj na zdravotný stav ľudí, žijúcich v tomto prostredí.

Inak povedané, cez ICF sa na jedinca hľadí komplexne, ako na bio-psycho-sociálna bytosť, žijúcu v určitom prostredí, ktoré môže byť pre neho bariérové, alebo bezbariérové, priateľské, alebo obmedzujúce. Takýto pohľad sa stáva objektívnou

základňou pre posúdenie možných aktivít a možnej spoločenskej, či pracovnej participácie, i keď sú tieto vo väčšej, alebo menšej miere limitované zdravotným stavom postihnutého jedinca.

Medzinárodná klasifikácia funkčnej schopnosti, dizability a zdravia predstavuje moderný prístup k riešeniu závažných otázok súčasnej spoločnosti, kde vedľa zdravých jedincov žijú aj jedinci so zdravotnými obmedzeniami a kde je možné, s prihliadnutím na zásady, ktoré klasifikácia predpokladá, vytvárať priaznivú atmosféru pre ich uplatnenie a plnohodnotný život v rôznych spoločenských štruktúrach. Táto skutočnosť je veľmi dôležitá aj vzhľadom na súčasný nepriaznivý demografický vývoj. Medicínsky výskum, technický pokrok a nové sociálne vzťahy otvárajú perspektívy pre efektívne zdravotné aj sociálne kompenzácie aj ťažkých zdravotných postihnutí a tým aj pre zotrvanie ľudí so zdravotným postihnutím v tvorivej a ekonomickej činnosti.

Nová klasifikácia by mala pomôcť posudkovej činnosti pri klasifikovaní dopadov zdravotného postihnutia na celý ďalší život posudzovaného, mala by pomôcť pri určovaní miery funkčnej poruchy, pri zisťovaní možností ďalšieho pracovného uplatnenia a vôbec pri začleňovaní osôb so zdravotným postihnutím do aktívneho života. Berie do úvahy faktory, ktoré napomáhajú ich začleňovaniu, ako aj faktory, ktoré tomu bránia. Môže napomôcť aj pri výbere vhodných kompenzačných pomôcok, poskytovaní príspevkov na úpravu životného prostredia a na kompenzácie sociálnych dôsledkov zdravotného postihnutia.

V minulosti sa pri hodnotení zdravotného stavu brali do úvahy najmä medicínske kritéria, bez ohľadu na možný spoločenský dopad, resp. na možnosti využívania zostatkových schopností a možnosti kompenzácie. Žiaľ, ešte aj v súčasnosti, v niektorých prípadoch, ani lekári posudkových komisií nemajú vždy komplexnú predstavu o psycho - sociálnych dopadoch zdravotného postihnutia a neberú do úvahy všetky skutočné problémy, ktoré zdravotné postihnutie so sebou prináša, resp. ani nepoznajú možnosti ich riešenia. Ešte aj dnes sú časté predstavy, že zdravotné postihnutie má byť riešené iba invaliditou a sociálnymi dávkami. V rozhovoroch lekárov, ktorí ako prví sa dostávajú do kontaktu s ľuďmi so zdravotným postihnutím, resp. s ich rodičmi a inými príbuznými, chýba zmienka o možných východiskách, o dostupných kompenzačných pomôckach, o nutnosti bezbariérovej úpravy životného prostredia, o možnej rekvalifikácii vo vzťahu k budúcemu povolaniu a pod.

Aké sú základné štrukturálne črty novej medzinárodnej klasifikácie (MKF), ktoré majú význam pre jej použitie?

- ICF ponúka štandardné pracovné definície zdravia a domén, súvisiacich so zdravím.
- ICF pri kódovaní používa alfanumerický systém, v ktorom písmená „b“, „s“, „d“ a „e“ označujú telesné funkcie, telesné štruktúry, aktivity a účasť, ako aj faktory prostredia. Za týmito písmenami potom nasleduje číselný kód.
- Kategórie ICF sú vypracované takým spôsobom, že širšie kategórie zahŕňajú podrobnejšie podkategórie hlavnej kategórie.
- Každého jednotlivca sa na každej úrovni môže týkať niekoľko kódov.
- Aby boli kódy ICF úplné, musí pri nich figurovať aj tzv. kvalifikátor (kvalifikátor pre telesné funkcie a štruktúry, výkonnostné a kapacitné kvalifikátory, kvalifikátor pre faktory prostredia). Kvalifikátor označuje mieru úrovne zdravia (resp. závažnosť problému).
- Opisy zdravia, spolu s doménami, súvisiacimi so zdravím, prezentujú stav jedinca v danom momente (ako pri fotografickej snímke). Opakované použitie umožňuje sledovať priebeh istého časového úseku, t.j. vývin pozorovanej skutočnosti.
- Pri ICF je na zdravotný stav jednotlivca a stavy, súvisiace s jeho zdravím, aplikovaný celý súbor kódov. Počet kódov na jednu osobu, pri použití jednočíslícovej úrovne, môže byť až 34 (8 telesných funkcií, 8 telesných štruktúr, 9 výkonnostných a 9 kapacitných kódov). Pri dvojčíslícovej úrovni je celkový počet kódov už 362. Pri podrobnejších úrovniach môže počet kódov dosiahnuť až 1424 jednotiek. Pri bežnej praktickej aplikácii ICF je už súbor 3 až 18 kódov primeraný na popísanie prípadu.
- Dvojúrovňová klasifikácia sa používa na prehľady a vyhodnotenia klinických výsledkov. Podrobnejšia, štvorúrovňová verzia sa používa pri špecializovaných službách (napr. pri hodnotení výsledkov rehabilitácie, v geriatrickej a pod.).

Nová ICF dáva do rúk nástroj na presnú identifikáciu zmeny štruktúry, funkcie, na kódovanie aktuálnej participácie a aktivít, na identifikáciu faktorov životného prostredia, ktoré môžu začleňovaniu pomáhať, alebo naopak, sú bariérou, ktorú možno prekonať iba pomocou techniky, ale najmä pomocou ľudského porozumenia a ochoty.

Možné smerovanie rozvoja a využitia ICF v budúcnosti:

- uviesť používanie ICF do života v každom štáte, aby sa mohla vytvoriť národná databáza,
- vytvoriť medzinárodné databázy a systém, ktorý by umožnil medzinárodné porovnávanie,
- zistiť algoritmy posudzovania ľudí z hľadiska potreby poberania sociálnych dávok a penzie,
- skúmať zdravotné postihnutie a fungovanie členov rodiny
- vypracovať komponent osobné faktory,
- vypracovať presné praktické definície kategórií na výskumné účely,
- vypracovať posudkové nástroje na zisťovanie ochorenia a jeho zhodnotenie,
- zabezpečiť použitie v praxi pomocou zavedenia počítačov a formulárov na vyhľadávanie prípadov,
- nadviazať na pojmy spojené s kvalitou života, meradlá na zistenie subjektívneho pocitu pohody,
- skúmať vhodnosť zákrokov a starostlivosti o pacienta,
- presadzovať jej používanie vo vedeckých štúdiách na porovnávanie rozličných zdravotných ťažkostí,
- vypracovať školiaci materiál o používaní ICF,
- vytvoriť školiace a referenčné strediská ICF na celom svete,
- ďalej skúmať environmentálne faktory,

Vzhľadom na veľkú zložitosť využívania novej medzinárodnej klasifikácie v posudkovej praxi, táto sa zatiaľ u nás nepremietla ani do platnej legislatívy, ani do praxe. Bolo by žiaduce vytvoriť podmienky pre využívanie výpočtovej techniky pri praktickej aplikácii v posudkovom lekárstve či už na účely posudzovania invalidity z dôvodu zdravotného postihnutia, alebo pre kompenzácie sociálnych dôsledkov tohto postihnutia, resp. pre posudzovanie primeranosti pracovného uplatnenia.

Existuje iste celý rad problémov a otázok, ktoré je potrebné aktuálne riešiť. Uvedená klasifikácia funkčnosti, dizability a zdravia vytvára určité možnosti jej použitia aj v oblasti tvorby univerzálnych ekosystémov. Vývoj človeka a jeho zdravotný status sa formoval v priebehu rokov diferencovane – súčasnosť prináša mnohé nové aspekty, ktoré zasahujú do tohto vývojového cyklu.

Nová Medzinárodná klasifikácia funkčnej schopnosti (ICF) v podstate mení naše chápanie postihnutia, ktoré by už nemalo byť vnímané ako problém minoritnej skupiny, ani ako problém, týkajúci sa iba ľudí s viditeľným poškodením, napr. ľudí na vozíkoch. V prípade, že osoba, žijúca so zdravotným postihnutím sa nemôže aktívne uplatňovať vo svojej profesii z akýchkoľvek dôvodov, ICF tým, že komplexne klasifikuje funkčné schopnosti, poskytuje rozličné perspektívy ako a do akej miery sa možno na túto osobu zamerať a optimalizovať jej schopnosť zostať činnou v práci a žiť v komunite plným životom.